

ZSILLE GÁBOR

Hazajutni nehéz

Makkai Ádám első közlései

Aligha válik dicsőségre, mégis őszintén bevallom: a költő Makkai Ádám csak négy évvel ezelőtt, 2014-ben lépett az életembe – akkor, amikor megkezdtem munkálkodásom a Magyar Napló folyóirat versrovatánál. Időközben elhunyt elődömtől, Csontos Jánostól örököltem néhány Makkai-kéziratot; az átadás-átvétel során zavart félmosollyal húzta elő szerkesztői mappájából az A4-es lapokat, melyek illetlenül régóta váraakoztak a megjelenésre. Igen, abban a percben csodálkoztam rá, hogy az általam mindaddig „csak” nyelvészprofesszorként tisztelt Makkai költő is – jóllehet akkor már három éve Kossuth-díjas volt. Emiatt érzett szégyenkezésemet később enyhítette, hogy ötven év alatti pályatársaimmal jártomban-keltemben Makkairól beszélve megállapíthattam: tájékozatlanságom korántsem egyedülálló.

Érthető ez a többünkénél kialakult műveltségi vakfolt, és nem holmi érdektelenségről vagy lustaság szülte olvasatlanságról van itt szó – sokkal inkább arról, hogy a Nyugatra emigrált költők munkássága „történelmi okokból” kiesett egy (vagy két) irodalmi nemzedék látómezejéből. A rendszerváltás idején felcsiholt figyelmet javarészt lefoglalta a két szellemi zászlóshajó, Márai Sándor és Faludy György újrafelfedezése. Az ő frissen kiadott életművik a könyvesboltok kirakatának központi helyére került – társaik anyaországba visszafogadása már nehezebben ment. Az Andorrából hazatelepült Csokits János visszhangtalan vidéki remeteségben hunyt el; a Wimbledonból sűrűn Pestre látogató Határ Győző a kilencvenes évek végén arról panaszkodott nekem egy beszélgetésünk során, hogy idegenül mozog fővárosunkban, mert az emigrációban elveszítette kapcsolatát a magyar nyelvvel: „Megpróbálok használni, de nem az igazi – mintha csak lombikban főzték volna, csupán egy lombik-nyelv.” És sokan meg sem kíséreltek hazatelepülni az anyaországi irodalmi közegbe, maradtak a tengerentúli távolban, mint például Horváth Elemér vagy a már elhunyt Kolombán Miklós, illetve maradtak Nyugat-Európában, mint a Hollandiában élő Kibédi Varga Áron. Az utóbbi években két jeles emigráns szerző tért vissza felesége oldalán, mindketten makacsul halogatták a hazatelepülést, és mindketten egy-egy trópusi szigetről érkeztek: Ferdinandy György Puerto Ricóról, Makkai Ádám pedig Hawaiiról.

2014-ben persze kíváncsian olvastam a Csontos János szerkesztői mappájából örökölt Makkai-verseket. Három szonett volt a *Hawaii éleghiák* című, 1958–59 folyamán írt sorozatból, három hangulatos villanás egy emigráns író életének dokumentumfilmjéből. Az első arról tudósít, érkezéskor milyen élmény kitekinteni a repülőgép ablakából a mélyben elterülő pálmafás szigetre; a második a sétarepülésre sorban álló turistákat és a piacon tolongó tarka népet ábrázolja; a harmadikból pedig egy ötvenes, kövérkés helyi borbélynő toppan elénk, aki a törzsvendég költőnek még szemgödörmasszázst is nyújt. A szövegekből megfigyelhettem Makkai egzotikus, trópusi versvilágát, nemkülönben leleményességét: a talán legkötöttebb versformának számító szonett második quartináját, illetve második terzináját egy bekezdéssel jobbra tolja, ezáltal egyéni elrendezést, szokatlan képet kölcsönöz a tizennégy sornak. Mindhárom költemény megjelent a Magyar Naplóban; szerkesztőként e-mailben értesítettem Ádámot a jó hírről, egy füst alatt megkérdeztem, lapulnak-e a tarsolyában új, közöletlen versek. Ő azt felelte, csak

egyetlen szonettet küldhet, első közléshez nincs több műve. Következő néhány sorát – engedelmével – szó szerint idézem: „A betegség miatt reszket a kezem és nagy fájdalmaim vannak. Kérem, beszéljen Csontos Jánossal, akinél több vers van egy későbbi közlés céljára. Kérem, válaszoljon minél előbb, nagyon el vagyunk itt szigetelve, tervezzük a hazaköltözést.”

Néhány hónap elteltével tervük szerencsésen megvalósult. 2015 nyarán Ádám már új otthonából, a Buda peremén található Kamaraerdőből hívott fel telefonon. Decemberben, nyolcvanadik születésnapja alkalmából százötven ember sereglett össze a Petőfi Irodalmi Múzeumban. 2016-ban pedig *Itthon* címmel frissen megjelent verseskötvényéről váltottunk néhány szót, immár tegezõ hangnemben. Az örömteli, már-már idilli képet árnyalta, hogy a testi szenvedés sajnos nem maradt Hawaiin, másrészt szíven ütött Ádám egyik új, nekem közlésre küldött tízoros verse, *Kint is bent, bent is kint* címmel. Olvasatomban ez megrázó tudósítás a szellemi senkiföldjéről, egy hányatott sorsú író-nemzedék hontalanságáról:

Bent is kint / mert / kint is bent / vajon / mit jelent / e híg ráció? / Kinek-kinek / saját kúnja szerint / külső-belső / emigráció.

Igen, a hazatérés nehézségei, a nyugati emigráns magyar szerzők visszafogadásának rögzös útja. Miről van itt szó? Az életmű beillesztéséről az anyaországi irodalmi életbe, meg az úgynevezett kánonba. Ezzel kapcsolatban több gond is fölmerül. Ferdinandy György esetében például az, hogy munkásságának számottevő része csak franciául létezik, mert azon a nyelven írta, és franciaországi emigrációjában – a magyar nyelvű kiadás bármiféle esélye, reménye nélkül – semmi nem indokolta a magyarra fordítást. Makkai Ádám (és az emigráns írók túlnyomó része) esetében viszont a legfőbb akadály a *másodközlés* honi fogalma, gyakorlata. 2016 derekán terjedelmes levelet kaptam Ádám-tól, ebből idézek:

„Tanácsod szeretném kérni. Első kötetem *Szomj és ecet* címmel 1966-ban jelent meg, a Tűz Tamással közösen működtetett AMI (Amerikai Magyar Írók) cégjelezte. Semmi szerződés, semmi jogi megállapodás nem volt köztünk. Tűz csinálta a maga dolgait, én az enyéimet; a jogdíj, az első vagy másodközlés kérdése fel sem merült. Második verseskötnyvem is az AMI égisze alatt jelent meg. Első hivatalos anyaországi megjelenésem a Héttorony Kiadónál történt, 1991-ben, *Jupiter szeme* címmel. Abba a könyvbe fölvettem hat verset az AMI-nál megjelent könyveimből. 2005-ben a *Jézus és a démonok imái* című könyvemben is közreadtam ugyanazt a hat szöveget. Ez a könyv azóta kétszer megjelent Erdélyben is, de soha semmilyen visszhangja nem volt.

Mindebből mi következik? Mi, Nyugatra disszidált írók és költők, a szerzői jogokat és közszemérmert sértő módon igyekszünk belopózni minden elképzelhető kiskapun. A hazai hivatalos irodalomtörténet tartozik egy hivatalos bocsánatkéréssel az emigrációs írók felé, melynek jeleként eltekinthetne a szabálytól, miszerint honorárium mellett tilos másodközlésben lehozni valamit. A Magyar Írószövetség pedig hozhatna egy határozatot a külföldön keletkezett és Magyarországon nem hozzáférhető művek másodközlési jogáról. Szövege az lehetne: minden szépirodalmi mű, amely külföldön jelent meg a szerző vagy más magánszemélyek finanszírozásában, bármiféle állami támogatás nélkül, mostantól hivatalos kiadásnak számít, és szerzői jogi védelem alatt áll.”

Valami olyasmit válaszoltam, hogy ebben nem az írószövetségünk illetékes, hanem az Artisjus, de alkalomadtán majd megszelleztetem az ötletet. A Parnasszusnak köszönhetően most itt az alkalom – én pedig éltem vele, és megcselekedtem. Reméljük a legjobbakat, Ádám.